

מבט על, גיליון 772, 26 בנובמבר 2015

אין ב"ארגז הכלים הישן" מענה מתאים לטרור היחידים בזירה הפלסטינית

קובי מיכאל ואודי דקל

התפרצות הטרור הפלסטיני לפני כחודשיים הפתיעה במידה מסוימת את הציבור ואת ההנהגה בישראל, בשל רצף הפיגועים, תדירותם והבחירה, ברוב המקרים, בשיטת פעולה של דקירה. המניע לפרץ הפיגועים הוא משולב, לאומי-דתי-חברתי, והמצת להתפרצותו היה סנטימנט דתי, שהתמקד במאבק על מסגד אל-אקצא. בתוך כך, אין להתעלם מההשראה של רעיונות הג'יהאד המהפכניים של 'המדינה האסלאמית'. הצעירים המפגעים מונעים על ידי תחושות תסכול לאומי, כלכלי וחברתי, וכן מהבנה שכל הדרכים חסומות עבורם, שאין להם על מי לסמוך ומאבדן אמון בכל רבדיה של ההנהגה הפלסטינית. וכל זאת, תוך רצון לפרק את הסדר הקיים, ללא מחויבות לסדר עתידי מוגדר.

חלק מהפיגועים נובע גם מתחושה של "אין מה להפסיד", ההנהגה, הן של הרשות הפלסטינית והן של חמאס בעזה, עסוקה בעצמה ובהישרדותה, לכך נוסף אבדן העניין האזורי, בעיקר מצד מצרים וירדן, במתרחש ברצועת עזה ובגדה המערבית. המערכת הבינלאומית מצדה אבדה אף היא עניין בסוגיה הפלסטינית בעודה ממוקדת במאבק ב'מדינה האסלאמית', ובעיקר לאחר מתקפת הטרור שאירעה בצרפת. כל אלה מעצימים בקרב הפלסטינים את תחושת הנטישה והייאוש.

רבים בציבור בישראל, ובכללם פוליטיקאים ואנשי ציבור, מתקשים להתמודד עם מציאות מתמשכת של טרור סכינאות, דריסה וירי. בה בעת, רבים מאלו הדורשים לעשות הרבה יותר נגד התופעה חוזרים אל ארגז הכלים הישן והמוכר, זה שנמצא יעיל ורלוונטי בשנות האנטיפאדה השנייה, אז התמודדה ישראל מול טרור מאורגן. לעומת זאת, התפרצות הטרור הנוכחית אינה דומה לאנטיפאדה השנייה; היא נעדרת ארגון ומונעת על ידי יחידים, שבמרבית האירועים אינם פועלים תוך שימוש בנשק חם. הרוב המוחלט של האוכלוסייה הפלסטינית, הן בשטחי הרשות הפלסטינית והן במזרח ירושלים, אינו מעורב בטרור (למרות שההתפרצות מכונה "עממית"), וגם אם ניתן לזהות מידה של סימפטיה למבצעי הפיגועים, ספק אם ניתן להגדיר זאת כתמיכה רחבה של הציבור הפלסטיני בטרור. יתר על כן, פיגועי הטרור והתגובה הישראלית פועלים נגד אינטרסים בסיסיים של רוב האוכלוסייה הפלסטינית ומשבשים את שגרת חייה.

העובדה שרבים מבין המפגעים הם ילדים ונערים מצביעה על התפוררות המבנה החברתי והמנהיגותי של החברה הפלסטינית ומנגנוני הריסון המסורתיים שלה (המשפחה, מערכת החינוך, "זקני העדה" וההנהגה הפוליטית). במציאות של היחלשות המבנים החברתיים והפוליטיים, בצל השראה דתית סלפית-ג'יהאדית ועל רקע היעדר אופק מדיני, ההסתה השיטתית והמוסדית של ההנהגה הפלסטינית משמשת כתשתית פורייה להשפעה ולווראליות של המסרים המעודדים ביצוע פיגועי טרור ומופצים ברשתות החברתיות. בני הנוער, החיים את המציאות הווירטואלית ברשתות החברתיות, ניזונים מההשראה של גיבורי הדור החדשים – צעירים שאחזו בסכין והאמינו שדקירת יהודי והריגתו, גם במחיר חייהם שלהם, היא מעשה עילאי.

סוג זה של טרור, בעיקר המבוצע על ידי נערים ונערות, מקבל לכאורה גוון רך יותר מטרור מאורגן העושה שימוש בנשק חם. לכן נוח להנהגה הפלסטינית ולמעצבי דעת הקהל לתמוך בטרור הצעירים. גורמים ברשות הפלסטינית רואים יתרון בטרור היחידים, הנעדר כתובת ברורה, כדרך לאתגר את ישראל ולמנוע ממנה הפעלת כוח צבאי בעצמות גבוהה נגד מנגנוני הרשות הפלסטינית עצמה והציבור הפלסטיני. חמאס בעזה, כמו גם פתח בגדה המערבית, ממשיכים בקמפינים של הסתה – בעיקר ברשתות החברתיות ובמסגדים – ובתוך כך מנסים לקבע בתודעה הלאומית את תפקידם בהתרחשויות הנוכחיות. פתח התייצב מאחורי הפיגועים, המוגדרים על ידו כ"גל ההתקוממות נגד הכיבוש" ומעוניין בהימשכותם. חמאס רווה נחת בשל העברת מרכז הכובד לגזרת חברון, בסיס הכוח שלו בגדה מזה שנים, תוך שהוא מנסה למנוע הסלמה ברצועת עזה.

על מנת לגבש מענה אפקטיבי לפרץ הטרור, יש להבין את מגבלות התגובה והפעולה הישראלית. בהקשר זה, חשוב להבחין בין מהלכים ודפוסים פעולה שיכולים לסייע לצמצום התופעה ולתת מענה מהיר ויעיל לנטרול המפגעים, לבין מהלכים שמיועדים להוכיח שישראל פועלת בנחישות

נגד הטרור. אחריתם של הצעדים הנחושים והראוותניים היא הסלמה, עלייה במוטיבציה של יחידים לבצע פיגועים, מעבר לטרור מאורגן יותר (כולל השתתפות התנזים של תנועת הפתח) ופגיעה במוטיבציה של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים לפעול נגד הטרור והאלימות ולהמשיך בשיתוף הפעולה עם גורמי הביטחון הישראליים.

ישראל לא השכילה להרכיב בשנים האחרונות ארגז כלים חדש, המתאים לרוח התקופה, שיתמקד בהפעלת מאמצים כלכליים, תשתיתיים, חברתיים, חינוכיים ותודעתיים – בין היתר באמצעות המדיה החדשה. המציאות של השנים האחרונות דיכאה צמיחה והתפתחות של מנהיגות פלסטינית מקומית, קשובה למצוקות האוכלוסייה, לגיטימית ומהווה כתובת להידברות עם ישראל ולריסון האלימות. בהיעדר כלים חדשים וכאשר אין מענה מתאים לבעיה האסטרטגית, ניכרת חזרה לשימוש בארגז הכלים הישן, ויש בישראל הדוחפים למחזור תכניות אופרטיביות (כגון "חומת מגן") שגובשו כמענה למצב שונה בתכלית ושמיומשן עלול להתברר כמקח טעות. הלחץ המופעל על הדרג המדיני ועל מערכת הביטחון לעשות מעשה, במובן של נקיטת פעולה נחרצת שתשתנה את כללי המשחק, עלול לפגוע בשיקול הדעת של הדרג המדיני, לערער את האיפוק והתגובה האחרת שנקטה עד כה ולהובילו לאמץ היגיון פעולה שאינו מתאים למהותו של הטרור הנוכחי.

סימנים ראשוניים לכך ניתן לזהות בהחלטה לבדוק את כל כלי הרכב הפלסטיניים במרחב חברון-בית לחם, ובאופן מדגמי גם בשאר אזורי יהודה ושומרון; בהחלטה לשלול היתרי עבודה בישראל מקרובי משפחה של מפגעים; במניעת כניסת פועלים פלסטיניים להתנחלויות גוש עציון; בבחינת האפשרות להפריד בין תנועת כלי רכב פלסטיניים לתנועת כלי רכב ישראליים בכבישי יהודה ושומרון; בהגברת קצב המעצרים של פלסטיניים על בסיס חשדות קלים בלבד; ובבחינת צעדים נוספים כמו כיתור מרחבים גאוגרפיים ועירוניים, דוגמת חברון. מהלכים מסוג זה עלולים להעביר את מוקדי הטרור לאזורים אחרים (שכס וג'נין) ולדחוק אוכלוסייה שאינה מעורבת בטרור לתמיכה פעילה יותר בטרור ובאלימות. בנוסף, מהלכים אלו יכבידו מאוד על מנגנוני הביטחון הפלסטיניים, שעד כה אינם מעורבים בטרור ואף מרסנים אלימות כלפי ישראלים, פועלים נגד תשתית ארגוני הטרור בשטחי הרשות הפלסטינית, מונעים חיכוך של אוכלוסייה פלסטינית עם כוחות צה"ל וממשיכים בתיאום הביטחוני עם מנגנוני הביטחון הישראליים.

הסיכוי לשינוי המציאות המתהווה הוא הצבת רעיונות מתחרים ואטרקטיביים נגד ההקצנה הלאומית והדתית הכובשת את הלבבות של הצעירים בגדה ובעזה. לצורך כך, יש לעשות שימוש נכון ברשתות החברתיות ולהפנות תשומת לב משמעותית למערכת החינוך הפלסטינית ולתכני המסרים המשודרים באמצעי התקשורת השונים לציבור ובעיקר לצעירים, גם על ידי ההנהגה הפלסטינית. אמנם, במצב שההנהגה הפלסטינית מאבדת את הלגיטימציה שלה בעיני הציבור הפלסטיני ונתפסת כלא רלוונטית, היא מתקשה לשכנע את הציבור הפלסטיני לנטוש את האלימות והטרור ואף מצטרפת לאווירה התומכת בטרור. ההנהגה הפלסטינית נמצאת על מדרון חלקלק, שכן התסכול והיאוש של הצעירים הפלסטיניים מופנה גם כלפיה והטרור מיועד לאתגר גם אותה. עם זאת, מאמץ ישראלי למגר את התופעה מחייב בראש ובראשונה את גיוס ההנהגה הפלסטינית, חרף חולשתה ועל אף הספק בדבר נכונותה ויכולתה להשפיע על הציבור.

כדי לשכנע את הנהגת הרשות להתנער חד-משמעית מהטרור והאלימות ולהחזיר את השפעתה על הרחוב והצעירים נדרשים לה כלים חדשים, ובכללם הקמה של מיזמי תעסוקה לצעירים, תכניות הכשרה מקצועית, לימודים פתוחים וסלילת נתיב להשתלבות צעירים בפעילות הפוליטית. ישראל יכולה לסייע לרשות הפלסטינית בתחומים אלו. ישראל נדרשת להוכיח אמינות בנכונותה לחזור לשולחן המשא ומתן ולחתור למצב של שתי מדינות לשני עמים, במקביל להתנערות הרשות הפלסטינית מהטרור ומהאלימות. בד בבד, חשוב שישראל תקדם שורה של מהלכים שיהיה בהם כדי לשפר את מרקם חייה של האוכלוסייה הפלסטינית ורווחתה. צעד נוסף כתמורה לרשות הפלסטינית בריסון הטרור הוא הרחבת מרחבי הפעולה של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים ואף חיזוקם, זאת במקביל להידוק התאום הביטחוני.

כל עוד לא חל שינוי במציאות הפוליטית נדרשת נוכחות רחבה של כוחות הביטחון בשטח, חיזוק החוסן והערנות של האזרחים ומאמץ ממוקד לסכל פיגועים. זאת, על יסוד הערכה שמדובר במציאות מתמשכת ותנועתית של טרור, שגלום בה פוטנציאל הסלמה שרק איפוק ואימוץ ארגז כלים חדש יועילו לצמצמו.